

REFERATY

dr inż. arch. Tomasz Grzegorz Ołdytowski

Instytut Politechniczny Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Suwałkach,
e-mail archihot@wp.pl

Uwarunkowania hydrologiczne lokalizacji Supraśla, na przykładzie XVII wiecznego supraskiego systemu wodnego, w świetle historii oraz aktualnych potrzeb budowy marki uzdrowiska

Key words: systemy wodne, mała retencja, zajma, zasady zagospodarowania przestrzenią uzdrowiskową, ład przestrzenny, infrastruktura uzdrowiskowa.

Abstract /pl./

Niniejsze opracowanie zawiera krótką charakterystykę uwarunkowań, które wpłynęły na powstanie i rozwój miasteczka Supraśl, w korelacji z wodnym systemem rzeki Supraśl. Analiza dokumentów historycznych oraz współczesnych opracowań i planowanych w niedalekiej przyszłości inwestycji, jednoznacznie świadczą o nierozzerwalnej symbiozie miasta z wodnym systemem rzeki. Aktualnie prowadzone działania planistyczne dotyczą w znakomitej większości zagospodarowania doliny rzeki Supraśl zarówno odcinków „pierwotnych” – naturalnych jak i „wtór-

nych” – urządzonych ręką człowieka”.

To właśnie przebudowane w XVII-XVIII wieku koryto rzeki Supraśl, zdecydowało o losach Supraśla. Powstanie w XVI wieku osady klasztornej, a w czasach późniejszych przemysłowego miasta Supraśl, i współcześnie ośrodka turystyczno-uzdrowiskowego nie byłoby możliwe bez budowania relacji funkcjonalno-przestrzennych z wodnym systemem rzeki. Wykonane spiętrzenie rzeki, (powstanie tzw. stawu młynowego) umożliwiło przekształcenie osady klasztornej w przemysłowe miasteczko. Możliwość budowy turbin wodnych zdecydowało o atrakcyjności tego miejsca zarówno dla lokacji przemysłu włókienniczego, tartaczno czy handlu. W czasach gdzie nie woda lecz energia elektryczna decyduje o rozwoju cywilizacji Supraski system „węzeł zajma” nadal

wpływa na rozwój funkcji miasteczka, tym razem turystycznej i uzdrowiskowej.

“Hydrological conditions for the location of Supraśl on the example of the 17th century Supraśl river system, in historical perspective and in view of the contemporary need to build the town’s reputation as a health resort”.

*dr inż. arch. Tomasz Grzegorz Ołdytowski:
Technical Institute at the Higher Vocational
School in Suwałki, e-mail: archihot@wp.pl*

Key words: water systems, small retention, rules of health resort management, land management, health resort infrastructure.

Abstract /ang./

This study contains a short description of the conditions influencing the creation and development of the town of Supraśl in correlation with the Supraśl river system. The analysis of historical documents, contemporary studies and investments planned for the near future shows clearly that the town has existed in an inseparable symbiosis with the river. The ongoing planning works focus mainly on the management of the Supraśl river valley in its different sections: “primeval” (natural) and “secondary” (affected by human intervention).

It was the bed of the Supraśl river, which was redeveloped in the 17th and 18th century, that had a decisive influence on the town’s development. Without building functional and spatial relations with the river system, it would not have been possible to set up there a monastic settlement in the 16th century, later – an industrial town of Supraśl and now – a tourist and health resort. Thanks to the construction of a river dam (which created a so-called mill pond) the monastic settlement was transformed into an industrial town. The possibility of building water turbines made the town attractive for textile industry, wood processing and trade. In the times when it is not the electrical

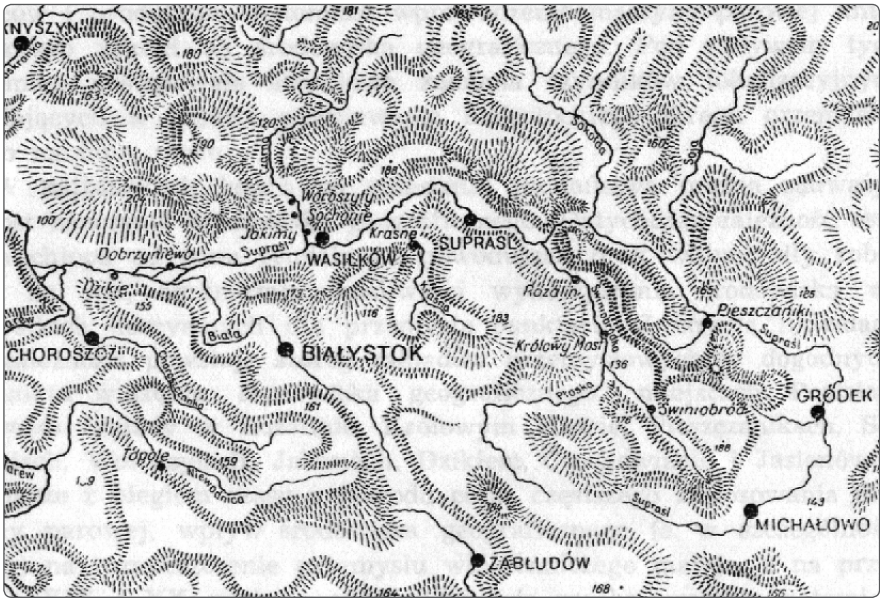
power but water that decides about the civilization progress, the Supraśl river system still fosters the town’s development – now, as a tourist and health resort.

Położenie geograficzne

Supraśl – miejscowość położona 16 km od Białegostoku, nad rzeką o tej samej nazwie, w malowniczym kompleksie Puszczy Knyszyńskiej. Miasteczko jak i jego okolice wchodzi w skład Wysoczyzny Białostockiej. Jest to kraina moren czołowych, stanowiąca przedłużenie zlodowacenia środkowopolskiego poprzecinana dolinami w których płyną rzeki o bystrych nurtach. To obszar z urozmaiconą rzeźbą terenu oraz wielką ilością wzgórz pokrytych lasami sosnowo-świerkowymi. Lasy te przylegają do granic administracyjnych miasta, wchodząc w skład Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej.

Doliny rzeczne, z których największą jest dolina rzeki Supraśl, rozwinęły się podczas zlodowacenia północnopolskiego. W obrębie omawianej części Wysoczyzny Białostockiej występuje dość bogata sieć rzeczna. Największą rzeką jest Supraśl z dopływami: rzeką Sokółką, Płoską i Czarną oraz Słoją, Pilnicą, Cieliczanką i Jałówką.

Etymologia słowa „Supraśl” jest do końca nie zbadana. Jak podaje w swych opracowaniach Henryk Ołdytowski, nazwa Supraśl przypisana do rzeki i osady wywodzi się od słowa „Sprząśła”, wymieniona po raz pierwszy w roku 1358 na zjeździe w Grodnie. To piękna staropolska nazwa rzeki, dająca się tłumaczyć etymologicznie jako prasłowiańskie „są – pręśl”. Późniejsze nazwy Supraśli to repliki niemieckie lub ruskie. Np. w dokumencie krzyżackim z 1396r. Sprząśła została przetłumaczona jako Supraśła. W XV w. spotykamy nazwę Sprausla, a w XVI w. pod wpływem bazylianów – utrwała się nazwa rzeki Supraśła i osada przyklasztorna Supraśła.

Ryc. 1 – Mapa – Schemat dorzecza rzeki Supraśl
Źródło: Archiwum Towarzystwa Przyjaciół Supraśla

W świetle historii Osada klasztorna

Historycznie udokumentowane początki i pierwsze ponad trzysta lat dziejów Supraśla, wiążą się z klasztorem. U schyłku XV w. Aleksander Chodkiewicz, późniejszy wojewoda nowogródzki i marszałek wielki litewski, zasiedlał swoje rozległe dobra na pograniczu Wielkiego Księstwa Litewskiego i Polski. W 1498 r. sprowadził do Gródka (z Pieczerskiej Ławry w Kijowie) zakonników reguły Bazylego Wielkiego. Gwarne centrum dóbr Chodkiewicza nie odpowiadało jednak mnichom. Dwa lata później przenieśli się na piaszczyste wzniesienie Suchy Hrud nad rzeką Sprząszą, pomiędzy jej dopływy rzeczkę Brzozówkę i Grabówkę, by z dala od cywilizacyjnego zgielku oddać się pracy i modlitwie. Jak mówi legenda to rzeka Supraśl „zdecydowała” o wyborze miejsca. Puszczony na wodę drewniany krzyż z relikwiami zatrzymał się przy skarpie nadrzecznej wyznaczając miejsce nowej lokacji monasteru. Dlatego rok 1500 przyjmuje się za początek lokacji Supraśla.

„I tak nastąpiło zaprzysiężenie na wieki osady klasztornej Supraśla, a w wiekach późniejszych miasta przemysłowego i współczesnego uzdrowskiego, z rzeką Supraśl.”

W 1500 r. wyświęcono drewnianą cerkiew pod wezwaniem Św. Jana Ewangelisty. Obok niej powstały skromne, drewniane zabudowania dla zakonników. Kilku mnichów zamieszkało w leśnych pustelniach. W latach 1503-1511 wzniesiono muirowaną świątynię pod wezwaniem Zwiastowania Najświętszej Marii Panny. Blaski i cienie działalności klasztoru suprańskiego wiązały się ściśle z postawami przeznaczonych i ich współpracą z fundatorami.

Nową, świetną epokę w dziejach klasztoru rozpoczął w II połowie XVII wieku archimandryta Nikodem Szybiński. Ożywił on kontakty z Wilnem i Gdańskiem poprzez port rzeczny na Narwi w Tykocinie. Z Supraśla rzeką codziennie wypływały barki z towarami. Spławiano drewno, smołę, potaż, a sprowadzano leki, ryby morskie, przedmioty i surowce potrzebne w drukarni, papierni i warsztatach sukiennych.

Ryc. 2 – Świątynia pod wezwaniem ZNMP na wzgórzu klasztornym, z zabudowaniami folwarcznymi nad rzeką Supraśl, (zdj. z pocz. XX w.)

Źródło: Archiwum Towarzystwa Przyjaciół Supraśla

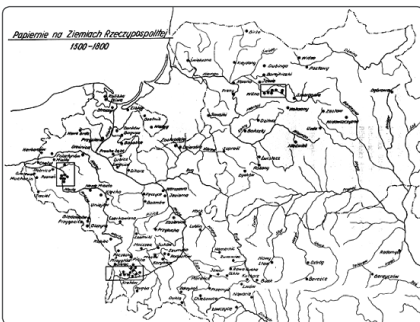
Wówczas to najprawdopodobniej został zbudowany „Supraski system wodny” piętrzący wody rzeki, poprzez usypanie grobli o długości ok. 2800 m, oddzielającej stare koryto rzeki od nowego wykopanego kanału. Inwestycja ta umożliwiła budowę jazów i zamontowanie turbin wodnych do napędu młynów spożywczych, papierniczych czy manufaktur sukiennech.

Znaczne dochody z posiadanych wsi, browarów i młynów zasilają skarbiec, z którego czerpano fundusze na rozbudowę i wyposażenie cerkwi. Jej wnętrza pokryte zostało wspaniałymi freskami. Wykonał je w 1557 r. serbski malarz Nektarij, którego południowo-słowiański pochodzenie zdradza bałkański charakter tego wyjątkowego dzieła.

Klasztor posiadał wspaniałą bibliotekę, w której znajdowały się bezcenne rękopisy: „Kodeks supraski” z XI w. i „Supraska letopis” z XV w. „Kodeks supraski” jest najstarszym zbiorem literatury religijnej w języku staro-cerkiewno-słowiańskim.

Bazylianie zapisali się wspaniale w dziejach kultury polskiej. Na gruntach należących do zakonników w pierwszej połowie XVIII wieku powstał największy na terenach Podlasia młyn papierniczy. Papiernia została zlokalizowana na „grobli” istniejącego wówczas zbudowanego w XVII wieku zbiornika wodnego.

Po trzecim rozbiórze Polski, władze pruskie, którym Supraśl przypadł wraz z całą Białostoczczyzną, skonfiskowały majątek

Ryc. 3 – Lokalizacja Papierni Supraskiej na tle innych Polskich papierni (w latach 1500-1800)

Źródło: Katalog filigranów czerpalni Rzeczpospolitej ...w latach 1500-1800, w zbiorach autora

klasztorny i zlikwidowały drukarnię. Papiernia zakończyła produkcję w połowie XIXw.

Ośrodek przemysłowy

W jednym z XIX wiecznych opisów guberni grodzieńskiej, we fragmencie poświęconym Supraślowi odnotowano, że w 1824 r. „oprócz klasztoru, zajazdu i małego młyna, niczego jeszcze nie było”. Nikt nie mógł przypuszczać, że 10 lat później obok niewielkiej wsi przyklasztornej zacznie rozwijać się planowo, regularnie ukształtowana osada przemysłowa, która wkrótce stanie się znaczącym ośrodkiem produkcji włókienniczej.

O lokalizacji przemysłu włókienniczego w Supraślu, jak i w całym obwodzie białoostockim, zadecydował przede wszystkim czynnik polityczny, mianowicie wprowadzenie u schyłku 1831 r. w ramach represji po powstaniu listopadowym wysokich cef na wyroby przemysłowe wywożone z Królestwa Polskiego do Rosji. Zmusiło to przemysłowców do porzucenia swych siedzib, “przeskoczenia” granicy celnej i podążenia za rynkiem zbytu. Jako pierwszy przybył do Supraśla Wilhelm Fryderyk Zachert, właściciel dużej manufaktury w Zgierzu. W 1834 r. przeniósł on swój zakład do Supraśla i przesiedlił 200 tkaczy wraz z rodzi-

nami. Na decyzję Zacherta – późniejszego właściciela prywatnego miasta Supraśl, z pewnością wpłynęło położenie osady nad brzegiem rzeki oraz przygotowana przez zakonników infrastruktura techniczna. Mówiąc o ówczesnej infrastrukturze należy rozumieć istniejące budowle hydrotechniczne i obiekty wyposażone we własny napęd tj. turbiny wodne. Dalsze dokonania Fryderyka Wilhelma Zacherta pozwalają widzieć w nim kreatora i współtwórcę Supraśla przemysłowego. Władze carskie oddały do jego dyspozycji część zrujnowanych budynków klasztornych. Inne wydzierżawił od biskupa Lwa Jaworowskiego. W latach 80-tych XIX w. nieruchomości te oraz obszar niemal całego miasteczka stały się własnością F. W. Zacherta.

W 1837 r. uruchomione zostało w Supraślu drugie duże przedsiębiorstwo sukienicze innego zgierzanina, Adolfa Buchholtza. W odróżnieniu od Fryderyka Wilhelma Zacherta, korzystającego z napędu wodnego, Buchholtz zastosował napęd parowy. Jego przedsiębiorstwo było więc pierwszą fabryką w Supraślu. Do znacniejszych zakładów włókienniczych należały też czynne aż do lat międzywojennych wytwórnie sukna założone przez F. Aunerta (1838 r.) i A. Alta (1856 r.).

Ryc. 4 – Fabryka Zacherta z widokiem stawu młynowego /stan z okresu międzywojennego/
Źródło: Zbiory archiwalne TPS

Ryc.5 – Fabryka Zacherta z widokiem na jaz od strony stawu dolnego „Zajmy” /stan z okresu międzywojennego/
Źródło: Zbiory archiwalne TPS

Od 1855 r. do I wojny światowej czynna była farbiarnia i fabryka sukna Adolfa Jansena.

Około 1860 r. Supraśl był najlepiej rozwiniętym ośrodkiem przemysłowym Białostockiego Okręgu Przemysłowego. Istniało tu 7 zakładów różnej wielkości.

Obok przemysłu włókienniczego, które małe znaczenie miał dla Supraśla przemysł drzewny (tartaczny). Zakłady bazowały na znakomitej jakości surowcu, jakim była znana już w XVII w. „sosna supraska”. Zlokalizowane były one nad brzegiem rzeki Supraśl, którą dostarczano surowiec do zakładu. Rzeka nie tylko dostarczała surowca z dawnych puszczy Błudowskiej i Kryńskiej do miejscowych tartaków pracujących na rzecz budującego się Białegostoku,

ale również drewno sosnowe wykorzystywane do budowy statków rzecznych i morskich. Spławiano je z Supraśla do Gdańska, a stamtąd eksportowano do Danii, Niemiec, Holandii, Anglii.

Kompozycja przestrzenna miasta

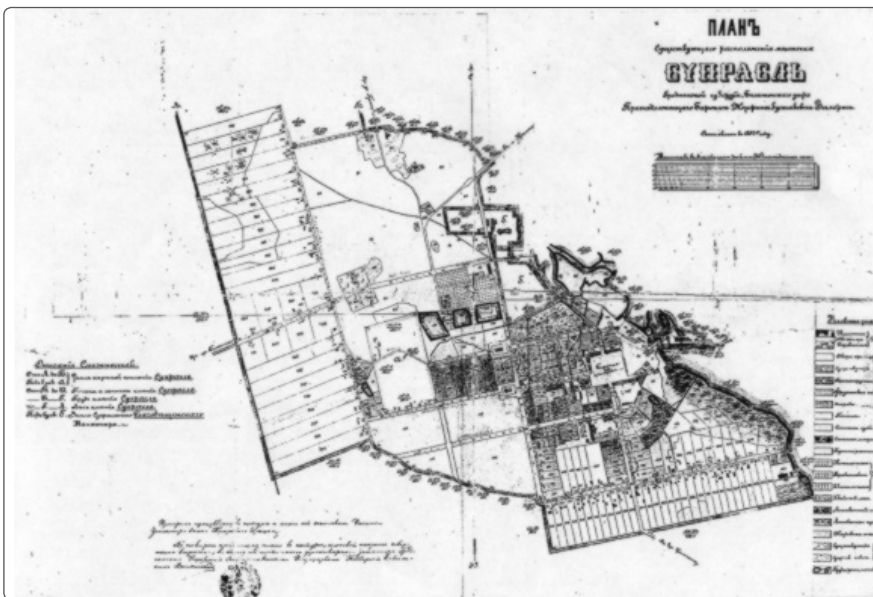
W kompozycji planistycznej Supraśla ważną rolę odgrywa sieć cieków wodnych. Głównym jej elementem jest płynąca u podnóża miasta rzeka Supraśl. Tworzy ona wraz z dopływami ciekawy układ półwyspu ze wzniesieniem, na którym to usytuowany jest XVI wieczny zespół klasztorny O. Bazylianów. W samym mieście wyraźnie widoczne są dwa cieków wodne (na północ od zespołu klasztornego – rzeczka Brzozówka, na południe zaś

rzeczka Grabówka) z zespołami stawów i zieleni wysokiej, połączone z doliną rzeki Supraśl. We wschodniej części miasta zlokalizowany jest zespół plaży miejskiej ze stawem zwanym „Zajmy”, powyżej którego znajduje się spiętrzenie wody „Staw Młynowy”.

Takie usytuowanie zbiornika wodnego dało możliwość budowy w już w XVII i XVIII wieku turbin i młynów wodnych zaś w XIX wieku zakładów włókienniczych i tartaków. To unikalne rozwiązanie lokacyjne dające osadzie szanse rozwoju w oparciu i system wodny. To usytuowanie zespołu klasztornego na wyniesieniu pomiędzy dopływami Supraśli, dała mu „bezpieczną” lokację.

Również „oparcie się” na lewym brzegu rzeki, miasteczka dało niepowtarzalną szansę rozwoju. To rzeka zdecydowała o rozwoju przestrzennym miasta i nadal decyduje o jego atrakcyjności.

Supraśl posiada również inną cechę wyróżniającą go spośród innych miasteczek Podlasia. Jest nią niepowtarzalny układ urbanistyczny, krzyżujących się prostopadle uliczek, których osie widokowe zamknięte są każdorazowo ścianą lasu Puszczy Knyszyńskiej. Miasteczko jest „wypełnione” obiektami architektonicznymi, będącymi w większości zabytkami. Wydaje się nieomal pewnikiem, że przekształcenie osady klasztornej w miasto przemysłowe, było wzorowane w swym założeniu przestrzennym na Zgierzu. W XIX wieku powstał aktualny do dziś układ prze-

Ryc. 6 – Plan (Józefiny Zachert) rozplanowania miasteczka Supraśl, stan z 1892 roku.
Źródło: Archiwum TPS

strzenny prostopadłych ulic i kwartałów mieszkalnych z rynkiem „otwartym” na dolinę rzeki. To rzadko spotykany układ urbanistyczny. Podobny odnajdziemy w historycznym Zgierzu i Łodzi. Poprzez otwarcie przestrzeni miejskiej na dolinę rzeki z systemem urządzeń i obiektów wodnych, funkcjonalnie połączono rzekę ze zurbanizowaną przestrzenią miasteczka. Nie będzie przesadą jeżeli stwierdzimy, że urbanistyka miasta została zdominowana – uzależniona od zbudowanego przez zakonników systemu hydrologicznego.

Należy zdecydowanie podkreślić, że do kompozycji planistycznej układu urbanistycznego Supraśla zalicza się sieć cieków wodnych. Głównym jej elementem jest płynąca jakoby u podnóża miasta rzeka Supraśl. Stanowiła onegdaj wraz z dopływami układ drogi komunikacyjnej i sieci „energetycznej”, związanej z funkcjonowaniem przemysłu włókienniczego. Współcześnie system wodny zmienił diametralnie swoją praktyczną rolę i został wkomponowany w założenia planistyczne miasta jako miejsce odpoczynku, rekreacji i ciągów spacerowych.

Ryc. 7 – Plan miasteczka Supraśl, z widocznym układem systemu wodnego (w południowej części osady) stan z 1845 roku.
Źródło: Archiwum TPS

Ryc. 8 – Schemat układu cieków wodnych rzeki Supraśl i jej dopływów Brzozówki i Grabówki oraz lokalizacji historycznych turbin wodnych, spiętrzeń, zakładów przemysłowych i Suprańskiego Systemu Wodnego
Źródło: Opracowanie własne – kolorem żółtym zaznaczono lokalizacje obiektów przemysłowych

W samym mieście wyraźnie widoczne są dwa ciekі wodne z zespołami stawów i zieleni wysokiej, na rzece Grabówka i Brzozówka, (są to lewobrzeżne dopływy rzeki Supraśl), wzdłuż których usytuowane są zespoły stawów hodowlanych pełniących również rolę rekreacyjną. Stawy wzbogacają elementy krajobrazu Supraśla, pełniąc również rolę obiektów małej retencji.

Rozwój Supraśla w czasach współczesnych

Obecnie Supraśl to już nie miasto przemysłowe – to uzdrowisko nizinne klimatyczne borowinowe. Czynniki, które wpłynęły na założenie monasteru i powstanie ośrodka przemysłu włókienniczego nadal odgrywają ważną rolę. Lokalizacja miasta nad rzeką Supraśl nadal odgrywa zasadniczą rolę w kształtowaniu funkcji turystycznej miasta.

Transformacja funkcji przemysłowej Supraśla na rzecz uzdrowiska zaczęła się

już w okresie międzywojennym. Wówczas to w roku 1924 powstało w Supraślu Sanatorium „Złotego Krzyża” dla piersiowo chorych. Lekarzem naczelnym placówki był dr Józef Lewito. Było to jedyne na tym terenie prewentyrium przeznaczone dla sfer urzędniczych z całej Polski. W okresie po drugiej wojnie światowej powrócono do idei wykorzystania właściwości klimatu borów sosnowych Puszczy Knyszyńskiej, do celów leczniczych. Niezwykle właściwości klimatu suprańskiego dostrzegł prof. Witold Sławiński, który uchodzi za prekursora starań o nadanie Supraślowi statusu uzdrowiska.

Odkrycie w 1994r. w pobliżu wsi Sokołda złóż borowin znacznie poprawiło notowania Supraśla jako potencjalnego uzdrowiska. W 2002 r. (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28.01.2001r., Dz. U. Nr 01.05 z 2002r.), Supraśl został wpisany na listę uzdrowisk, jako drugie po Augustowie uzdrowisko podlaskie. Aby plany budowy

uzdrowiska mogły się zrealizować, wymagana była kontynuacja działań planistycznych przygotowywanych w latach 70-tych XX wieku. Bowiem po raz pierwszy w 1974 roku w Supraślu „zarezerwowano” tereny niezbędne dla rozwoju funkcji turystycznej i leczniczej. Zapisami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Supraśla, rozpoczęto porządkowanie układu komunikacyjnego miasteczka, wyodrębniono dzielnice mieszkaniowe i zabezpieczono na skraju terenów miejskich, na styku z kompleksem leśnym Puszczy Knyżyńskiej, obszary planowanej zabudowy turystyczno-wypoczynkowej. Wówczas to powstały w Supraślu dwa ośrodki wczasowe, dające początek bazie turystycznej współczesnego Supraśla. Jednym z nich jest OW „Knieja”, a współcześnie Sanatorium Knieja. Należało by tu wspomnieć jeszcze o jednej bardzo ważnej decyzji władz lokalnych w latach 60-tych i 70-tych. Przyjęto jako działanie długofalowe, „nie wycinanie lasu” otaczającego polanę leśną, na której zlokalizowany jest Supraśl. Zaniechano wycinki tzw. zrębowej, ograniczono ją tylko do cięć sanitarnych. Podobna polityka „uprawy lasu” dotyczyła (i nadal dotyczy) również ciągu dróg do-

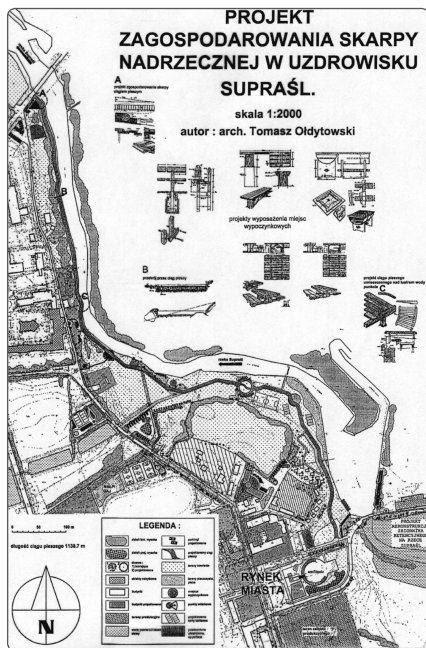
jazdowych do miasta. W ten sposób budowany jest „Leśny Park Uzdrowiskowy”, którego koncepcja została opracowana w 2014r.

Władze samorządowe Supraśla w 1992r, rozpoczęły budowę infrastruktury technicznej miasteczka. Miedzy innymi wybudowano gazociąg do Supraśla, a w roku 1994 wybudowano kanał tłoczny sanitarny do wsi Fasty „wyprowadzający” z Supraśla fekalia poza obszar gminy. Inwestycja ta była efektem konieczności ochrony zlewni rzeki Supraśl, która jest podstawowym źródłem wody pitnej dla aglomeracji białostockiej. Również w 1992r. odbudowany został jaz na rzece Supraśl, (w odległości ok. 2,8 km w górę rzeki w miejscu historycznego węzła rzeki Supraśl). Jaz ten jest elementem przywracającym historyczny układ rzeki, pełni też rolę regulatora małej retencji. Wszystkie te zabiegi, planowane i realizowane, stanowiły początek przemian nie tylko funkcjonalnych, ale i przestrzennych Supraśla.

W 2002 roku Supraśl uzyskał status uzdrowiska. Był to bardzo ważny moment w historii miasta. Przystąpiono do budowy infrastruktury turystycznej. Powrócono do wcześniejszych opracowań projektowych,

Ryc. 9 – Bulwary „im. Wiktora Wołkowa”
Zdj. autora

Ryc. 10 – Projekt zagospodarowania skarpy nadrzecznej z 1996r.

Źródło: Opracowanie autora

które zakładały budowę ciągów spacerowych oraz infrastrukturę turystyczną w uzdrowisku.

Efektem tych działań była budowa „Bulwarów nadrzecznych” jako elementu spajającego miasto z rzeką i jednocześnie umożliwiającą udostępnienie (mieszkańcom i kuracjom) kontaktu z naturą doliny rzeki Supraśl oraz jej historią.

Działania samorządu gminy są stale wspierane przez organizacje pozarządowe. Dzięki staraniom stowarzyszeń Collegium Suprasliense oraz Towarzystwa Przyjaciół Supraśla podjęto postępowanie administracyjne w celu wpisania do rejestru zabytków województwa podlaskiego „Supraski System Wodny”. Efektem tych prac było wpisanie w 2009 roku do rejestru zabytków województwa podlaskiego „Supraskiego Systemu Wodnego, wybudowanego w poł. XVII w, składającego się z: kanału określonego jako Kopanica, Rzeka Kopana, Nowa Rzeka; stawu młyńskiego

określonego jako Zajma lub Binduga; grobli określonej jako Grobla”, pod numerem A-188.

Współcześnie system wodny rzeki Supraśl zmienił diametralnie swoją praktyczną rolę. Został on wkomponowany w założenia planistyczne miasta z przeznaczeniem na miejsce odpoczynku i rekreacji. Dzisiaj jest atrakcją turystyczną i jednym z głównych elementów infrastruktury wypoczynkowo-uzdrowskiej miasta.

Rola Supraskiego Systemu Wodnego we wzmocnieniu marki Uzdrowisko Supraśl

Opisany w niniejszym opracowaniu Supraski System Wodny powstał w celach rozwoju gospodarczego. Od XVI aż po wiek XIX umożliwiał organizowanie nad stawem młyńskim (tzw. Zajmą), progę wodnego z klasztorными manufakturami, oraz określanymi w oryginalnych dokumentach mianem fabryk zakładów przemysłowego miasta. Znajdowały się one na terenie folwarku klasztornego, tuż za założeniem ogrodowo-parkowym, oddzielającym Supraśl sakralny od Supraśla gospodarczego.

W związku z podniesieniem rangi „Supraskiego Systemu Wodnego, wybudowanego w poł. XVII w”, poprzez wpisanie go do rejestru zabytków oraz zważywszy na ogromną historyczną rolę w rozwoju osady klasztornej Supraśl, a w wiekach późniejszych miasta przemysłowego i współcześnie uzdrowiska, należy dołożyć wszelkich starań by ocalić od zapomnienia i zniszczenia ten zabytek sztuki hydrotechniki.

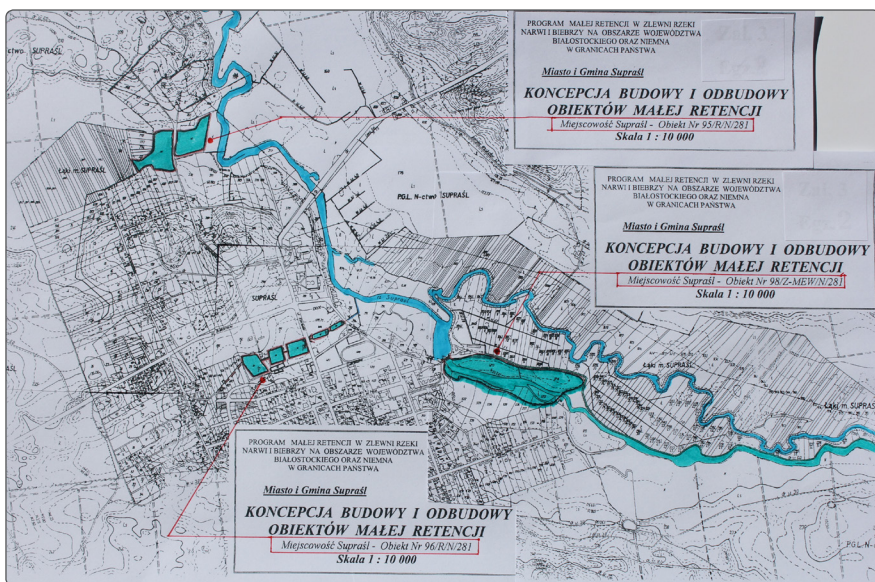
W zakres tych starań – działań należy włączyć (rozpoczęte w 2006r. lecz nie kontynuowane) prace przygotowawcze inwestycję budowy i odbudowy obiektów małej retencji dorzecza rzeki Supraśl. Sporządzona na zlecenie WZMiUW w Białymstoku, dokumentacja projektowa obejmuje swym opracowaniem trzy obiekty z terenu Supraśla. Są nimi: zespół stawów usytuowanych na lewobrzeżnych dopływach Supraśla, na rzecze Brzozówce i Grabówce oraz Staw Mływny w Supraślu.

Niezmiernie ważne dla rozwoju infrastruktury turystycznej i uzdrowiskowej jest również kontynuowanie prac przy budowie „Bulwarów nadrzecznych im. W. Wołkowa”. Jest to jeden z najważniejszych ciągów komunikacyjnych, który połączy projektowany „północny z południowy zespół sanatoryjny” miasta. Opracowane w latach 90-tych założenia zagospodarowania skarpy nadrzecznej zakładały budowę infrastruktury usługowej w tym turystycznej i uzdrowiskowej zlokalizowanej właśnie w dolinie rzeki. Była to polityka długofalowa „zwrócenia się miasta w stronę rzeki”. Elementy tej koncepcji zostały częściowo zrealizowane, między innymi poprzez budowę zespołu rekreacyjno-sportowego na „Plaży miejskiej” oraz poprzez urządzenie nabrzeża na odcinku od plaży do mostu na rzece. Niemniej wciąż brakuje obiektów usługowych. Przyroda jest szybsza od ludzi i sama bez ingerencji człowieka wpłynęła na wzmocnienie atrakcyjności uzdrowiska Supraśl. Bobry budując swoje żeremia na tym odcinku wzbogaciły turystyczną

ofertę uzdrowiska. Uczestnicy spływów kajakowych pokonując zakręty mogą podziwiać bogatą florę i faunę rzeki Supraśl oraz panoramę miasta z górującym w sylwecie miasta zespołem klasztornym pw. NMP. Niestety nadal brak odpowiednich urządzeń technicznych (pomostów, przepraw itp.) ułatwiających uprawianie tej i innych dyscyplin rekreacji.

Coraz częściej dolina rzeki jest obiektem zainteresowań nie tylko przyrodników, ale również turystów i kuracjuszków spragnionych kontaktu z przyrodą i historią Supraśla.

Nie do przecenienia dla rozwoju Uzdrowiska Supraśl jest odbudowa Supraskiego Systemu Wodnego oraz budowa infrastruktury turystycznej związanej z rzeką. Tak jak w przeszłości rzeka zdecydowała o powstaniu osady klasztornej, później miasta, tak teraz daje szansę na dynamiczny rozwój nowej funkcji Supraśla, jaką jest turystyka uzdrowiskowa. Docenienie tego faktu jest oczywiste i dlatego należy jak najszybciej wykonać naprawy zdewastowanego układu rzeki Supraśl na obszarze miasta. Powinny być to nie tylko

Ryc. 12 – Zał. do dokumentacji „Koncepcja budowy i odbudowy obiektów małej retencji”
Źródło: Urząd Miejski w Supraślu

Ryc. 13 – „Zimowy dom awifauny na rzece Supraśl”
Zdj. autora

opracowania historyczne – zabezpieczające dokumenty, ale przede wszystkim planistyczne i projektowe umożliwiające działania inwestycyjne.

Bibliografia

1. Gaworecki W., Turystyka, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003.
2. „Koncepcja budowy i odbudowy obiektów małej retencji”, WZMiUW w Białymstoku, Białystok 2006,
3. Kopaliński W., Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych, Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa, 1967.
4. Kozielski J., o człowieku wielowymiarowym. Eseje psychologiczne, PWN, Warszawa, 1988.
5. Ołdytowski T. redaktor wydania, Supraśl 2000, ALBUM 500 LAT SUPRAŚLA – monografia miasta, Towarzystwo Przyjaciół Supraśla, Wydawnictwo Benkowski, Supraśl 2000.
6. Ołdytowski. T. Konferencja Naukowa „Od przemysłu do uzdrowiska – Supraśl na Podlasiu przykładem udanej transformacji ośrodka przemysłowego w zespół turystyczno uzdrowiskowy” Gdańsk, wrzesień 2006.
7. Ołdytowski. T. *Miesięcznik „URBANISTA” nr 10, „Supraśl – udaną transformacją ośrodka przemysłowego w zespół turystyczno-uzdrowiskowy”* str. 372-379, Warszawa 2007,
8. Ołdytowski. T. *„Funkcja turystyczna i uzdrowiskowa szansą rozwoju miejscowości po przemysłowych/ na przykładzie Supraśla w województwie podlaskim, str. 87-97,* Wydawnictwo pokonferencyjne”, Konferencja naukowa – Rola Bankowości I Przedsiębiorczości w Ochronie Dziedzictwa Miast Postindustrialnych w Warunkach Rozwoju Demokracji Lokalnej”, pod red. Andrzeja Stawarza, Supraśl czerwiec 2006,
9. Praca zbiorowa red. Towarzystwo Przyjaciół Supraśla, Zeszyt Historyczny nr 3: Wspomnienia o Henryku Ołdytowskim, Towarzystwo Przyjaciół Supraśla, 2002.
10. Studium uwarunkowań gminy Supraśl, Supraśl – 1998,
11. Statut uzdrowiska Supraśl z 2009r.
12. Statut uzdrowiska Supraśl z 2011r.